

ТАЛАБАЛАРДА МАДАНИЯТЛАРАРО КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА МЕТОДОЛОГИК АСПЕКТЛАРИ

Хамидова С.

Тошкент иқтисодиёт ва педагогика институти, ўқитувчи

Таянч сўзлар: маданиятлараро компетентлик, лингвомаданий материаллар, ахлокий позиция, маданиятлараро таълим, маданиятлараро мулоқот.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, лингвострановедческий материал, моральная позиция, межкультурное образование, межкультурная коммуникация.

Key words: intercultural competence, linguistic and cultural material, moral position, intercultural education, intercultural communication.

Резюме:

Мазкур мақолада таълимнинг глобаллашуви шароитида талабаларда маданиятлараро компетентлигини ривожлантиришнинг назарий ва методологик аспекти, талабаларда маданиятлараро компетентлигини ривожлантириш долзарб вазифа бўлганлиги боис уларда мазкур компетентликка алоқадор билим ва кўникмаларини мунтазам такомиллаштиришга қаратилган фикр-мулоҳазалар баён қилинган.

Резюме:

В данной статье рассмотрены теоретические и методологические аспекты развития межкультурной компетентности студентов в условиях глобализации образования, а также то, что развитие межкультурной компетентности студентов является актуальной задачей, высказываются мнения, направленные на регулярное совершенствование их знаний и представлены навыки, связанные с этой компетенцией.

Summary:

This article examines the theoretical and methodological aspects of developing students' intercultural competence in the context of globalization of education, as well as the fact that developing students' intercultural competence is a pressing task, expresses opinions aimed at regularly improving their knowledge and presents skills associated with this competence.

Педагогика олий таълим муассасаларида талабаларнинг маданиятлараро компетентлигини ривожлантириш учун, биринчи навбатда, "маданиятлараро таълим", "маданиятлараро компетентлик", "лингвомаданий материаллар", "лингвомаданий материаллар билан ишлаш" "матнли фаолият" тушунчаларининг мазмунини очиб бериш керак. Талабаларнинг психоло-

гик ва педагогик хусусиятлари қандай ва улар маданиятлараро компетентликни ривожлантириш босқичлари билан қандай боғлиқ.

Замонавий шароитда инсоният турли мамлакатлар, халқлар ва уларнинг маданиятларининг ўзаро алоқаларини кенгайтириш ва ўзаро бойитиш йўлида ривожланаётгани тобора аён бўлмоқда. Бугунги кунда ҳам бошқа халқлар маданияти, ҳам алоҳида ҳудудларда ва бутун дунёда мавжуд бўлган кенгрок ижтимоий муҳит таъсирида бўлмаган жамоаларни топиш мумкин эмас.

Мамлакатимизни жаҳон цивилизациясига киритиш жараёни ва халқаро муносабатларнинг кенгайиши талабанинг бутун маданиятлар хилма-хиллигида дунёга ва унинг маданиятига ушбу жамиятнинг ажралмас қисми сифатида муносабатини шакллантириш масаласини ҳақли равишда қўймоқда. Анъанага кўра, дунёнинг маданий хилма-хиллигига нисбатан шахснинг ахлоқий позицияси ватанпарварлик ва байналмилаллик туйғуси каби фазилатларнинг кучлилиги билан синовдан ўтказилади. Ғоявий-ахлоқий тарбия тизимида Ватанга, унинг маданиятига, урф-одатларига муҳаббат, миллатлараро мулоқотда ватанпарварлик ва байналмилалликка хос бўлган туйғулар ўзининг намоён бўлишида ажралмас деб ҳисобланган.

Маданиятлараро таълим бўйича ишлар талабаларни тинчлик, дўстлик ва ўзаро тушуниш руҳида тарбиялашга қаратилган эди, аммо сиёсий онгни шакллантирган ҳолда, таълим тизими "миллий чегараларни йўқ қилиш" функциясини бажарди, бу эса глобал онгнинг шаклланишига олиб келади. Ҳозирги вақтда шахс ва кўп маданиятли макон ўртасидаги муносабатлар ғояси ўзгарди.

Маданиятлараро мулоқотнинг назарий томони М.Беннет, М.Бирам асарларида ишлаб чиқилган. Маданиятлараро коммуникацияга оид тадқиқотлар, хусусан, маданиятлараро дидактика ва маданиятлараро таълим билан чамбарчас боғлиқ.

С.Л.Волкова ва В.Д.Гачев ижодида маданиятни ривожлантирувчи компонентлар мажмуаси орқали маданиятлараро мулоқот чуқур ва ҳар томонлама ўрганилган.

Тадқиқот мантиғига кўра, "маданиятлараро таълим" ва "маданиятлараро тарбия" тушунчаларининг моҳиятини таҳлил қилиш зарурати пайдо бўлди. Шу муносабат билан маданиятлараро таълим масалаларини тадқиқ қилувчи олимлар томонидан яратилган илмий база ўрганилди.

Маданиятлараро таълим ва тарбия талабалар шахсининг тил ва маданий ривожланиши жараёнида уларнинг кўп маданиятли соҳасини кенгай-

тиради, чунки улар кўп миллатли, кўп тилли ва кўп маданиятли ҳаётга тайёрланадилар. Маданиятлараро таълим турли тилларда сўзлашувчи турли маданият вакиллари ўртасида глобал мулоқот, ўзаро тушуниш ва ҳамкорликни ривожлантиришда катта аҳамият касб этмоқда.

Маданий тафовутлар бўйича тез суръатлар билан ўсиб бораётган тадқиқотлар ва уларни бир хил даражада шиддатли глобаллашув шароитида аниқлаш жавоби таълим ва тарбиянинг "маданиятлараро", "кўп маданиятли" каби таърифларининг пайдо бўлишидир. Гарчи таълимнинг ўзи кўп маданиятли дунёда ва маданиятлараро мулоқотда ўзаро муносабатлардаги муаммоларни ҳал қила олмаса-да, аммо ёш авлодни дунёнинг кўп маданиятли маконига таништириш бўйича мақсадли ишлар олиб борилмоқда ва турли маданиятлар вакиллари ўртасида ўзаро тушуниш учун кенг имкониятлар очмоқда. Н.А.Завершинская, Ю.С.Заграиская ва В.Б.Кашкин таъкидлашича, маданиятлараро таълим анъаналар, кадриятлар, хатти-ҳаракатлар нормалари ва қоидалари тўғрисида маданий билимларни эгаллашни, жаҳон, маҳаллий ва минтақавий маданиятларни талқин қилиш стратегияларини ишлаб чиқишни, муваффақиятли маданиятлараро мулоқот қилиш кўникмаларини ривожлантиришни ўз ичига олади.

Маданиятлараро таълим сифатида таснифланиши мумкин бўлган турли хил таълим стратегияларини тизимлаштиришга бир нечта уринишлар қилинган. Типология маданиятлараро таълим ва тарбия турларини ўрганиш учун фойдали асос бўлиб хизмат қилиши мумкин, олимлар ва ўқитувчиларга ушбу атама нимани англатишини аниқроқ тушуниш имконини беради. Бугунги кунда АҚШда маданиятлараро таълимнинг икки таснифи мавжуд бўлиб, улар С.Банкс, Ж.Банкс, С.Слеетер ва С.Грант томонидан ишлаб чиқилган.

С.Банкс маълумотларига кўра, Ж.Банкснинг ижтимоий йўналтирилган кўп маданиятли таълим дастурлари нафақат талабалар учун таълим дастурларини, балки ўқитувчиларнинг малакасини ошириш дастурларини ҳам қамраб олади. Олимлар С.Слеетер ва С.Грант ижтимоий мақсадларга эга дастурларнинг анча кенг доирасини ўз ичига олади: танқидий фикрлаш ва бошқа маданият вакиллари муносабатни ривожлантириш; бағрикенглик таълими дастурлари; икки тилли дастурлар; чет тилидан коммуникатив компетентликни ривожлантиришга қаратилган дастурлар.

Тадқиқотчилар маданиятлараро таълимнинг тўртта моделини аниқлайдилар:

1. Кўп маданиятли ўқув дастури модели. Ўқув дастурида ўзгаришлар мавжуд. Таълим фаолиятига миллий (минтақавий) компонент киритилган

(мавжуд маданиятлар сонига кўра). Ўқитиш икки ёки ундан ортиқ тилда олиб борилади. Ўқувчиларнинг ўзлаштиришини яхшилаш учун баъзи ўқув фанлари қариндошлари ёки миллий озчилик аъзолари томонидан ўқитилади.

2. Маданиятларга йўналтирилган модел. Маданий ўзини ўзи белгилаш бўйича тадқиқотларга оид кўплаб нашрлар мавжуд бўлиб, уларнинг шаклланиши ўқув фанларига миллий-маданий компонентни киритиш билан бевосита боғлиқ. Дастурларнинг лингвистик ва маданий мазмуни талабаларнинг маданий ўзини ўзи белгилашини шакллантиришга ёрдам беради ва уларни кичик этник гуруҳларда сақлашга ёрдам беради.

3. Маданий плюрализм модели. Ушбу моделга кўра, ОТМ ўз таълим муҳитида намоён бўлган ҳар бир маданиятни ҳимоя қилиши, турли миллий гуруҳларнинг ўқитиш ёндашувларига ва ушбу дастурларнинг мазмунига эътибор бериши керак.

4. Маданиятлараро компетентликни ривожлантириш модели. М.А.Гибсоннинг фикрича, самарали маданиятлараро таълимнинг асоси маданиятлараро компетентликни ривожлантириш жараёни бўлиб, унинг ривожланиши ўрганилаётган мамлакат ҳақида маълум миқдордаги маданий билимларни ўзлаштириш орқали амалга оширилади. Талабаларга мулоқот вазиятлари ва маданиятлараро дилеммаларга жавобан билим ва кўникмаларни сафарбар қилишга ўргатилади. Ўқув жараёни мазмунига маданий йўналтирилган материалларни киритиш мактабнинг таълим маконида "диалогик маданият" ғоясини амалга оширишга имкон беради. Маданиятлараро муаммоли вазиятларни муваффақиятли ҳал этиш мисолларини кўриб чиқиш ва уларни ҳал қилиш йўллари таҳлил қилиш маданиятлараро таълимнинг амалий аҳамиятини оширади. Ушбу материални ўзлаштириш талабаларга ўз тиллари ва бошқа маданиятларни яхшироқ ўрганиш имконини беради.

Фалсафий, психологик-педагогик, илмий-услубий адабиётлар, таҳлил қилиш қуйидаги хулосани чиқариш имконини берди:

Маданиятлараро таълим талабаларнинг тил ва маданиятни билиш, маданий фарқларга ижобий муносабатда бўлиш шахслараро ўзаро муносабат кўникмаларига асосланган маданиятлараро ўзаро муносабатга тайёрлаш билан боғлиқ. Маданиятлараро компетентлик бошқа маданият ҳодисаларини идрок этиш, тушуниш ва талқин қилиш ва таққослаш, маҳаллий ва бошқа менталитетларнинг қадриятли тузилмасидаги ўхшашлик ва фарқларни топиш, уларни танқидий тушунишдир.

Хулоса ўрнида айтиш лозимки, талабаларда маданиятлараро компетентлигини ривожлантириш долзарб вазифа бўлганлиги боис уларда мазкур компетентликка алоқадор билим ва кўникмаларини мунтазам такомиллаштиришга қаратилган самарали технологияни ишлаб чиқиш ва уни амалга оширишга қаратилган тизим ишлаб чиқиш муҳим аҳамиятга эгадир.

Адабиётлар:

1. И.Каримов Юсак маънавият-енгилмас куч. “Маънавият” Т.: 1999
2. Федорова М.А. Теория и методическое обеспечение формирования учебной самостоятельной деятельности студентов в вузе: дис.д-ра пед. Наук. М.А. Федорова. – Орел, 2011. – 39 с.
3. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat / Т.: TDPU, 2005.